

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ

ΕΝ Τῃ ΠΟΙΗΣΕΙ ΚΑΙ Τῃ ΜΟΥΣΙΚῃ

(Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ «Πολιτικοῦ βίου τῆς Κλεοπάτρας»)¹

ΡΩΤΗΝ ἀφορμὴν εἰς μελέτας περὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς βασιλίσσης τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτρας μοὶ ἔδωκαν φράσεις τινὲς καὶ ἄλλων μὲν ἀρχαίων συγγραφέων, μάλιστα δὲ Δίωνος τοῦ Κασσίου. Κατὰ τὰς στοιχειώδεις ἱστορικὰς γνώσεις, ἃς ἀποκτῶμεν ἐν τοῖς σχολείοις καὶ γυμνασίοις, ἡ τελευταία αὕτη τῆς Αἰγύπτου βασίλισσα, ἡ περιβόητος θυγάτηρ Πτολεμαίου τοῦ Αὐλητοῦ, δὲν διεδραμάτισε τὸ ἔξοχον ἐκεῖνο πρόσωπον, ὅπερ οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πανίσχυροὶ Ῥωμαῖοι, εἶχον ὑπ' ὄψιν κηρύττοντες κατ' αὐτῆς, ὡς λέγει Δίων ὁ Κασσιος, «ἄντικρυς τὸν πόλεμον», οὔτινος ἢ ἐν Ἀκτίῳ πολύκροτος ναυμαχία ἀποτελεῖ μίαν καὶ μόνην σκηνήν. Ἐνομιζομεν οἱ πολλοὶ καὶ ἀνίστορες, ὅτι ὁ μέγιστος ἴσως τῶν ἀγῶνων τοῦ αἰῶνος ἐκεῖνου, ὁ μεταξὺ τῶν ὑπὸ τὴν Ῥώμην δυτικῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ὑπὸ τὴν Κλεοπάτραν καὶ τὸν Ἀντώνιον ἀνατολικῶν, ἦτον ἀπλοῦς ἀγὼν ἐπικρατήσεως τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου ἢ τοῦ Τριάρχου Ὀκταβίου καὶ ὅτι ἡ τελευταία τῶν Λαγιδῶν, ἡ διὰ πρωτοτύπου ὄντως θανάτου αὐτοκτονήσασα Κλεοπάτρα, διεδραμάτιζεν ἀπλοῦν πρόσωπον ἐρωμένης ὅτῃ μὲν τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, ὅτῃ δὲ τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου καὶ ὅτι ὡς τοιαύτη ἦτον ἀναξία ἰδιαιτέρως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἑλληνισμοῦ θέσεως.

¹ Σ. Ποικ. Στ. Ἀνεκδότου συγγραφῆς τοῦ κ. Τιμ. Ἀμπελᾶ, προωφισμένης ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς πρόλογος τοῦ δράματός του «Κλεοπάτρα», βραβευθέντος κατὰ τὸν ἐν ἔτει 1876 ποιητικὸν διαγωνισμόν.

Ἐνθυμοῦμαι μάλιστα ὅτι φυλλομετρῶν πολλάκις τὰς εἰς χρῆσιν τῶν πολλῶν ἑλληνικὰς ἱστορίας ἀπαξ ἢ δις συνήνητσα τὸ ὄνομα αὐτῆς, ὡς συναντηθείσης ἐν Ἀθήναις μετὰ τοῦ ἐρωμένου της Μάρκου Ἀντωνίου καὶ ὡς ἀποθανούσης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὴν πτώσιν τοῦ βασιλείου τῆς Αἰγύπτου! Ἀπέναντι τοῦ ὄγκου καὶ τῶν τίτλων τῶν δύο ἀντιζήλων Τριάρχων τῆς Ῥώμης ἐπεσεκιάσθη ἡ ὄντως κλονίσασα τὴν μεγίστην τότε Ῥώμην, ἡ δὲ τελευταία τῶν ἐπιδιαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἡ ἑλληνικωτέρα, ἡ εὐφροεσττέρα, ἡ πολυμαθεσττέρα καὶ ἡ πολιτικωτέρα τῶν ἐστεμμένων γυναικῶν, ἡ βασιλεύσασα πλειάδος ἔθνων, βραχείας μὲν ἡξιοῦτο μνείας ὑπὸ τῶν ἱστορησάντων τὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ, τὸ ὄνομα δὲ αὐτῆς ἐφέρετο καὶ φέρεται εἰς τὰ χεῖλη τῶν πολλῶν κατὰ παράδοσιν ὡς ἐκδεδιητημένης Λαίδος, διατηρησάσης μὲν τὸ στέμμα δι' ὀργίων καὶ ἀκολάστου βίου, ἀποκτησάσης δὲ τὰ στέμματα πολλῶν ἄλλων ἔθνων τῆς ἑλληνιζούσης Ἀνατολῆς διὰ φιλημάτων παρὰ τοῦ Τριάρχου τῆς Ῥώμης Μάρκου Ἀντωνίου. Ἐπὶ τῆς ἀπ' αἰῶνων ὑφισταμένης δυσφήμου ταύτης παραδόσεως ἐβάσιζε καὶ βασιζει ἔτι ἡ ποίησις καὶ ἐν γένει αἱ καλὰί τέχναι πᾶν ὅ,τι σχεδὸν περὶ αὐτῆς ἐγράφη· καλλιτέχνης δὲ τις πέρυσιν ἔτι ἐξέθετεν ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ τῶν Παρισίων ἐκθέσει εἰκόνα παριστώσαν τὴν Κλεοπάτραν, δοκιμάζουσαν ἐπὶ δούλων τὴν ἐνέργειαν δηλητηρίων παρασκευαζομένων ὑπὸ ἰδιαιτέρων αὐτῆς φαρμακευτριῶν. Τὴν εἰκόνα ταύτην περιέρχως ἔβλεπον ἐν Παρισίοις καὶ παρ' αὐτῆς ἐμάνθανον ὅτι ἡ μεγαλοφροεσττέρα ἴσως τῶν ἐστεμμένων γυναικῶν δὲν ἐδυσφημίσθη μόνον ὡς παλλακὴς τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου ἀλλὰ καὶ ὡς κακοῦργος καὶ αἰμοχρῆς τίγρις, ὡς ἄλλη τις Λουκρητία Βοργία τῆς ἐποχῆς της, ὡς φύσις ἀγρία Νέρωνος, προμηθευομένη δραστήρια δηλητήρια παρὰ τῶν Λοκουστῶν τῆς Ἀλεξανδρείας!

Ταῦτα καὶ πλεῖστα ἄλλα ἐπερρώννουν ἐν ἐμοὶ τὴν γνώμην ἣν περὶ αὐτῆς ἐσχημάτισα ὅτι δηλαδὴ ὁ πολιτικὸς βίος τῆς Κλεοπάτρας δὲν ἐμελετήθη ἔτι δεόντως ὑπὸ τῶν πολλῶν, οὐδ' ἐξετιμήθη ἡ ἐπίδρασις ἣν ἔσχεν, ἡ ἑλληνίζουσα τὴν καταγωγὴν, ἡ Ἑλληνὶς τὴν συνείδησιν, ἡ μόνη τότε ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀκεφάλου ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τε τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ἐπὶ μακροῦς χρόνους, περισώσασα μὲν μέχρι τοῦ θανάτου της τὰς ἐλευθερίας τῶν ὑπὸ τὸ στέμμα της λαῶν διὰ σπανίας πολιτικῆς περινοίας, συμπληρώσασα δὲ ἄνευ γιγγισχανικῶν αἰματοχυσιῶν καὶ καλλιγυλείων ὀργίων τὸν ἐξελληνισμὸν πολυαριθμῶν λαῶν τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου καὶ προδιαθέσασα

αυτούς εἰς τὸν ἀπὸ τῆς ῥωμαϊζούσης Δύσεως χωρισμόν, ὅστις βραδύτερον συνετέλεσεν εἰς τὴν ἴδρυσιν τῆς μεγάλης βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Βεβαίως συμπεράσματα τοιαῦτα φαίνονται παράτολμα ἐὰν ἐξαχθῶσιν ἐκ μεμονωμένων τινῶν ἀπόψεων τοῦ ἰδιωτικοῦ αὐτῆς βίου· ἀλλὰ πρῶσωπα πολιτικῆς σπουδαιότητος, οἷα ἡ ὑπὸ τῆς ῥωμαϊκῆς συγκλήτου ἀποδοθεῖσα τῇ πολυμηχάνῃ βασιλίσει τῆς Αἰγύπτου, δὲν κρίνονται ἐκ μεμονωμένων συμβεβηκότων τοῦ κατ' ἰδίαν βίου· ἀλλ' ἐξετάζονται ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ἀποτελέσματα τοιαύτης ἢ τοιαύτης διαχειρίσεως τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, πρὸς τὴν ἐποχὴν ἐν ἣ ᾤσιν, πρὸς τοὺς λαοὺς μεθ' ὧν ἀναστρέφονται, ἢ ὧν διηύθυναν τὰς τύχας.

Ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν ἐξετάσας ἄλλοτε τὰ τοῦ βίου τῆς περιβοήτου ταύτης βασιλείσεως καὶ εἰδικώτερον ὑπὸ τὴν ἐλληνικὴν αὐτῆς ἔποψιν, προσεπάθησα διὰ σειρᾶς μελετῶν, ἀναγνωσθεῖσῶν ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ νὰ ὑποδείξω ὅτι ὁ πολιτικὸς βίος τῆς Κλεοπάτρας δὲν εἶνε ξένος πρὸς τὰς τύχας τοῦ ἐλληνισμοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅτι ἡ τελευταία τῶν Λαγιδῶν ἠδικήθη διττῶς ὑπὸ τῆς παραδόσεως καὶ ὡς γυνὴ καὶ ὡς βασίλισσα· ὡς γυνὴ μὲν, διότι παρεδόθη ἡμῖν ὡς παράφορος Φρύνη τῆς ἐποχῆς τῆς, συρομένη ἐν καταστάσει μέθης εἰς τὰ καπηλεῖα τῆς Ἀλεξανδρείας, ὡς βασίλισσα δέ, διότι περὶ αὐτῆς δὲν γίνεται λόγος εἰμὴ ὅταν πρόκηται περὶ ἐξιστορήσεως τῶν ἀκολάστων ἐρώτων τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου ἢ καὶ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος.

Ἐν ταῖς μελέταις μου δ' ἐκείναις ὑπέμνησα ὅτι γυνὴ ἐξουδετερώσασα διὰ τῆς ἐπιρροῆς τῆς τὴν δύναμιν καὶ ἀντιζηλίαν δωδεκάδος βασιλέων τῆς Ἀνατολῆς, καταστήσασα αὐτοὺς συμμάχους κατὰ τῆς μεγίστης τότε ἐν δυνάμει Ῥώμης, γυνὴ ἀναγκάσασα τὴν δυτικὴν Εὐρώπην νὰ συνασπισθῇ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ὀκταβίου κατ' αὐτῆς, γυνὴ περισώσασα τὰ κειμήλια τῆς ἐλληνικῆς τέχνης καὶ σοφίας, τροφοδοτήσασα πολυαριθμοὺς σοφοὺς καὶ καλλιτέχνας, ἀποδείξασα τὴν Ἀλεξανδρείαν μεγίστην ἐστίναν τοῦ ἐλληνισμοῦ, τοῦ κινδυνεύσαντος ν' ἀπορροφηθῇ ὑπὸ τοῦ πλημμυρήσαντος ἐνόπλου ῥωμαϊσμοῦ, θεῖσα φραγμὸν κατὰ τῶν βαρβαρικῶν φυλῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς ἀρκτῶς Εὐρώπης, γυνὴ τέλος ὄνειροπολήσασα ὡς Ἕλληνίς καὶ τελευταία ἔκγονος τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς καὶ τῶν σχεδίων αὐτοῦ, ἦτον ἀξία νὰ καθέξη διαπρεπεστέραν θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἐλληνισμοῦ· διότι ἐκτὸς

τῶν ἀνωτέρω δὲν ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διαπρεπεστέρα ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀκεφάλου ἑλληνισμοῦ· ἡ αὐτὴ δὲ αὐτῆς, εἶδος πανκαθημίου διὰ τὴν συγκέντρωσιν παντὸς τότε ἐξέχοντος ἐν τοῖς γράμμασι καὶ τῇ καλλιτεχνίᾳ ἐν τοῖς ὑπ' αὐτῆς συντηρουμένοις ἐνδαιτιήμασι τῶν λογίων, κατοπτρίζουσα τὸν συντελεσθέντα ἐξἑλληνισμὸν τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐθνῶν, καταδείκνυεν ὅτι ἡ ὑποδούλωσις τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἡ καταβασίς τῶν ῥωμαϊκῶν λεγεῶνων εἰς τὰς ὑφ' Ἑλλήνων οἰκουμένας χώρας δὲν ἐφυγάδευσαν ἐντελῶς, δὲν ἀπέπνιξαν τὸν ἑλληνισμὸν, εὐρόντα ἐκεῖ σκέπη καὶ προστασίαν.

Ἄλλ' ὑπὸ τὴν ἰδίως ἑλληνικὴν ἐποψὴν ἐξεταζόμενος ὁ πολιτικὸς τῆς Κλεοπάτρας βίος παριστᾷ ταύτην μὴ λησμονοῦσαν τὴν ἀποστολὴν ἣν εἶχεν ὡς ἔκγονος τῶν Πτολεμαίων καὶ τῶν ἐπιδιαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἀνακηρυχθεῖσα πανηγυρικῶς καὶ ἑλληνιστὶ βασιλεῖς βασιλέων ἐν μεγάλῃ τῶν Ἀλεξανδρέων καὶ τοῦ λοιποῦ ἀνατολικοῦ κόσμου τελετῇ, τὸν ἕνα τῶν υἱῶν αὐτῆς, τὸν Πτολεμαῖον, ἐνέδυσσε στολὴν ἑλληνικὴν, ὁμοίαν ἐκείνης ἣν ἔφερεν ὁ Μακεδὼν αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων, ἤτοι κρηπίδας, χλαμύδα καὶ καυσίαν, διαδηματοφόρον, ἔδωκε δ' αὐτῷ τὸν τίτλον βασιλέως τῆς Φοινίκης, τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας, δορυφόρους δὲ Μακεδόνας. Τὸν ἕτερον δὲ τῶν υἱῶν τῆς ὀνομάσασα Ἀλέξανδρον ἐνέδυσσε τίτλαν καὶ κίταριν ὡς συμβολικὴν παράστασιν τοῦ τίτλου, ὃν ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος προσέθηκεν εἰς τὸν τίτλον του, «αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων καὶ κυρίου τῆς Ἀσίας» προώριζε δὲ τὸν μικρὸν τῆς Ἀλεξάνδρον ὡς βασιλέα τῆς Ἀρμενίας, τῆς Μηδίας καὶ τῶν πέρα τοῦ Εὐφράτου χωρῶν. Ἄλλὰ καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων λεπτομερειῶν προκύπτει φανερῶς ὅτι ἡ μεγαλεπίβολος αὐτῆ γυνή, ἡ ὑπὸ τῶν πολλῶν καὶ τῶν ποιητῶν τῆς Ἑσπερίας ὡς ἀπλή ἐστεμμένη Λαῖς θεωρηθεῖσα ἐσκόπει καὶ ἐν μέρει κατῴρθωσε τὴν ἀνίδρυσιν τοῦ ἀπεράντου κράτους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου· διότι οὐ μόνον κατῴρθωσε νὰ διατηρήσῃ μέχρι τοῦ θανάτου τῆς τὴν αὐτονομίαν τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ καὶ συνήνωσεν ὑπὸ τὸ στέμμα τῆς τὴν Φοινικὴν καὶ τὴν Συρίαν καὶ τὴν Κιλικίαν καὶ τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ἰουδαίαν καὶ τὴν Λιβύην καὶ ἐν γένει τὰ ἔθνη τὰ κυβερνηθέντα ὑπὸ τῶν Σελευκιδῶν, τῶν Ἀτταλιδῶν καὶ τῶν Πτολεμαίων, συνδέσασα, κατὰ τὸν Πλούταρχον, διὰ σφικτικῆς καὶ ἐνόρκου συμμαχίας καὶ τὴν Θράκην καὶ τὴν ἰδίως Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν.

Συγκέντρωσις τοιαύτης καὶ τοσαύτης δυνάμεως εἰς τὸ πρόσωπον

μιάς βασιλίσσης, διαβοήτου ἐπὶ γοητευτικῇ καλλονῇ καὶ εὐφυίᾳ¹, δυναμένης νὰ πείθῃ συγχρόνως καὶ καλλιειπῶς λαλοῦσα καὶ τὴν τῶν Αἰθιοπῶν καὶ τῶν Σύρων, καὶ τῶν Ἀράβων, καὶ τῶν Τρωγλοδυτῶν, καὶ τῶν Ἑβραίων, καὶ τῶν Πάρθων, καὶ τῶν Μήδων καὶ πλείστων ἄλλων λαῶν, κατὰ Πλούταρχον, γλῶσσαν, πρωτεύουσαν ἐχούσης τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἥτις κατὰ τὸν Μέγαν Ναπολέοντα ἔπρεπε νὰ ᾖ ἡ πρωτεύουσα τοῦ κόσμου, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἀνησύχει τὴν Ῥώμην, ἥτις κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἔτεινε νὰ καταστῇ κοσμοκράτωρ. Δὲν ἠγνόουν βεβαίως οἱ ἐν Ῥώμῃ ὅτι ἡ τοσοῦτων ἑκατομμυρίων ἀρχουσα, ἡ πλήρης γοήτρων καὶ εὐφυίας καὶ θησαυρῶν ἀμυθήτων βασιλίσσα τῆς Αἰγύπτου ὠνειροπόλει, κατὰ Δίωνα τὸν Κάσιον, ἐν τῷ Καπιτωλίῳ δικάσαι, νὰ βασιλεύσῃ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Καπιτωλίου, ἐκτεινούσα τὸ κράτος αὐτῆς ἀπὸ τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς μέχρι αὐτῆς τῆς πατρίδος τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖτο καὶ ἡ μεγίστη ἐκείνη ἐτοιμασία τοῦ πολέμου, τοῦ κηρυχθέντος «ἀντικρυς κατ' αὐτῆς» καὶ οὐχὶ τοῦ ἐρωμένου τῆς Μάρκου Ἀντωνίου· ἀλλ' ἡ νίκη τῆς Ῥώμης εἶχε καταστῆ ἀληθῶς Καθμεία ἐξαντλουμένης ἀπὸ ἐτῶν εἰς τὴν ὑποδουλωσιν τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, στερηθεῖσα δ' αὕτη ἐπὶ δύο καὶ πλέον δεκαετηρίδας, καθ' ἃς ἐβασίλευεν ἡ Κλεοπάτρα, πολλῶν λεγεῶνων καὶ στρατηγῶν, ἀσχολουμένων εἰς τὴν καθυπόταξιν ἢ διατήρησιν τῶν ἀνατολικῶν αὐτῆς κτήσεων, διέσπασε τὰς δυνάμεις τῆς διὰ τοῦ τελευταίου πολέμου ὅστις ἤρξατο ἀπὸ τῆς ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχίας καὶ ἀπέληξεν εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Αἰγύπτου, ἀλλ' εὐρέθη ἀμέσως μετ' αὐτὴν ἐξησθενημένη ἀπέναντι τῶν δυτικῶν, γερμανικῶν καὶ βρεττανικῶν φύλων, ἅτινα ἤρχισαν καταλύοντα τὰς ἐκεῖθεν τῆς Ῥώμης ῥωμαϊκὰς ἀρχάς. Οἱ Ἑρουλοὶ, πολλαὶ βάρβαροι φυλαί, ἤρξαντο προσβάλλοντες ἐκ τῶν δυτικῶν μερῶν τὴν Ῥώμην. Οἱ Βρεττανοί, οἱ Ἰκίνιοι καὶ πάντες οἱ οἰκοῦντες τὴν Σιφουλκίαν, τὴν Καμορίγδην, τὴν Νορφολκίαν, οἱ Κάγγαι τοῦ Βέλτου καὶ Σομμερσίτου, οἱ Βρίγαντες καὶ οἱ Σίλαυροι βλέποντες τὴν Ῥώμην ἐξαντλουμένην εἰς καταπολέμησιν τῆς ἐλληνιζούσης Ἀνατολῆς ἤρξαντο ἀποτινάσσοντες τὸν ῥωμαϊκὸν ζυγόν. Ἐπωφελοῦμενα ἐκ τῶν ταραχῶν τούτων ἄλλα φύλα ἐξάνισταντο διαρπάζοντα καὶ κατακτῶντα, ἐν Γερμανίᾳ μὲν οἱ Κάρται, ἄλλαχού δ' οἱ Πάρθοι κλπ. ἐν γένει δὲ ἀμέ-

¹ «Ἡδονὴ δέ, λέγει ὁ Πλούταρχος, καὶ φθεγγομένης ἐπὶ τῷ ἤχῳ καὶ τὴν γλῶτταν, ὡσπερ ὄργανόν τι πολύχορδον, εὐπετῶς ἔτρεπε καθ' ἣν βούληται διὰ λέκτων».

σως μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχίαν καὶ τὴν ὑποταγὴν τῆς Αἰγύπτου γενικὴ τις κίνησις λαῶν ἐτελεῖτο εἰς βάρος, οὕτως εἶπεῖν, τῆς Ῥώμης καὶ τοιαύτη μετὰ τινα ἔτη ἦτον ἡ οἰκτρότης τῆς φαινομενικῆς κοσμοκρατορίας τῆς Ῥώμης, ὥστε οὐδέποτε, κατὰ τὸν Οὐηθέρον, παρουσίασεν αὕτη οἰκτροτέρην εἰκόνα!

Ἄλλὰ κατὰ πόσον συνετέλεσεν εἰς τὴν τοιαύτην διάσπασιν τῆς Ῥωμαϊκῆς δυνάμεως ἡ εἰκοσιδυετὴς βασιλεία τῆς τελευταίας βασιλείσσης τῆς Αἰγύπτου εἶνε ζήτημα εὐρυτέρας ιστορικῆς μελέτης. Ὁ, τι ἰδίως ἐπεζήτησα ἐν ταῖς πρώταις ἐκείναις μελέταις μου ἦτον ἡ ἔρευνα τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς Κλεοπάτρας ἐξεταζομένης ὡς Ἑλληνίδος, ἥτοι ἐχούσης συνειδησιν τῆς ἑλληνικῆς αὐτῆς ἀποστολῆς καὶ ὡς βασιλείσσης ἐπιδρασάσης οὐσιωδῶς εἰς τὰς τύχας τοῦ τότε ἑλληνισμοῦ, συνάμα δὲ ἡ ὑπόδειξις ὅτι πρόσωπον τοιαύτης ιστορικῆς ἀξίας κακῶς φέρεται ὑπὸ τῆς παραδόσεως ὡς βασιλίσσα διακριθεῖσα μόνον ὡς φυλῆδονος αἰγυπτία Λαίς.

Δυστυχῶς δὲ δὲν ἀνεῦρον ταύτην οὔτε ἐν τῇ ποιήσει προβιβαζομένην οὕτως εἶπεῖν ἀπὸ τῆς ταπεινῆς θέσεως, εἰς ἣν τὴν ἔθηκεν ἡ παράδοσις. Τοῦναντίον οἱ πολυάριθμοι ποιηταὶ οἱ ἐκτραγωδήσαντες τὰς τύχας αὐτῆς, τὴν παρέλαβον ὡς τοιαύτην καὶ τινες μάλιστα καὶ ὑπεβίβασαν εἰς δευτερεύον τι πρόσωπον ἐπισκιαζόμενον ὑπὸ τῶν ἀντιζήλων Τριάρχων τῆς Ῥώμης. Ἐν αὐτῷ τῷ ἀριστουργήματι τοῦ δαιμονίου Σαίξπηρου, (ἐν τῷ Ἀντωνίῳ καὶ τῇ Κλεοπάτρᾳ) ἀποδίδονται αὐτῇ τὰ ταπεινότατα τῶν ἀτιμωτικῶν ἐπιθέτων, τίθενται δὲ ἐν τῷ στόματι τῆς μεγάλῃς βασιλείσσης αἱ εὐτελέσταται τῶν ὁμολογιῶν, ἃς ἠρώϊς δράματος ἐξεστόμισεν... «Ἀπόλυτε κύριε τοῦ κόσμου, λέγει πρὸς τὸν Ὀκτάβιον, δὲν δύναμαι νὰ συνηγορήσω ἀρκετὰ ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς δικαιολόγησίν μου· ἀλλ' ὁμολογῶ ὅτι ὑπέπεσα καὶ ἐγὼ εἰς τὰς ἀδυναμίας ἐκείνας αἵτινες κατήσχυναν πολλάκις τὸ ἡμέτερον Φῦλον. . . . Δύνασαι νὰ διέλθῃς τὸν κόσμον, διότι ὅλος εἶνε εἰς τὴν ἐξουσίαν σου, ἡμεῖς δὲ, θυρεοὶ καὶ σύμβολα τῆς νίκης σου, θ' ἀναρτηθῶμεν εἰς οἰονδήποτε μέρος θελήσῃς.» Ἀλλαχοῦ δὲ ὁ Ὀκτάβιος λαλῶν περὶ Κλεοπάτρας λέγει πρὸς τὴν Ὀκταβίαν... «Εἰς πόρνην παρεδῶκεν (ὁ Ἀντώνιος) τὸ κράτος του, ἀμφότεροι δὲ στρατολογοῦσιν ἐναντίον μου τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς.» Ἀλλαχοῦ ὁ Ἀντώνιος ὀνομάζει αὐτὴν *βδελυρὰν αἰγυπτίαν, τριχῶς ἐταίραν, ὀλεθρίαρ γόησσαν, γρησιαρ ἀβιγγαρίδα, μάρισσαν, αἰσχρὰν κυρίαρ*. Βεβαίως δὲ ἐκ τῶν φράσεων τούτων, τιθεμένων ἐν τῇ ζωηροτάτῃ ἀνελιξεί τοῦ δρα-

ματικωτάτου διαλόγου, δὲν δύναται τις μόνον νὰ κρίνῃ περὶ τῆς ταπεινῆς θέσεως, ἣν ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ποιητοῦ κατέχει ἡ ἐρωμένη τοῦ Ἀντωνίου, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅλου ποιήματος καταφαίνεται ὅτι ἐν τῇ ἐμπνεύσει τοῦ ποιητοῦ καταπτρίσθη μόνον ἡ ἐξευτελισθεῖσα Κλεοπάτρα τῆς παραδόσεως, ἣτις διατηρεῖται ἔτι ὑπὸ τῶν πολλῶν.

Ἡ παράδοσις δὲ αὕτη, χρησιμεύσασα θέμα πολλῶν μυθιστοριῶν, ἐνέπνευσε καὶ τοὺς πολυπληθεῖς ποιητὰς τῶν μελοδραμάτων (libretto)· διότι τὰ περὶ Κλεοπάτρας γραφέντα δύνανται ν' ἀποτελέσωσιν ἰδίαν βιβλιοθήκην· καθ' ὅσον ὁ βίος αὐτῆς, ἰδίως ὁ πολιτικός, ἀνεξερεύνητος καὶ ἀσχολίαστος ἔτι κατὰ τὸν ΙΣΤ' ἰδίως αἰῶνα, περιεβλήθη μυθιστορικὴν χροιάν καὶ ὁ πρῶτος πραγματευθεὶς ἐν εἰδικῇ συγγραφῇ τὰ τοῦ βίου αὐτῆς κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα (1551) κόμης Ἰούλιος Landi (Vita di Cleopatra) ἔγραψε μᾶλλον μυθιστορίαν (roman) κατὰ τὴν μαρτυρίαν νεωτέρου αὐτῆς βιογράφου (Biogr. Un. Tom. IX 1813.) Τὸ σύγγραμμα δὲ τοῦ Landi, τὸ παλαιότερον ἴσως τῶν περὶ Κλεοπάτρας γραφέν ἐν εἰδει μυθιστορίας, ἀνετυπώθη μὲν ἐν Παρισίοις ἐν ἔτει 1788 μετεφράσθη δὲ γαλλιστὶ ὑπὸ τοῦ Bertrand Barere καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν ἔτει 1808. Ἐγραψαν δὲ καὶ ἄλλοι, ἐν ἔτει 1672 τόμους 6 ὁ Basaccione ἐν Βενετίᾳ, μετ' αὐτὸν δὲ ὁ Calprenede γαλλιστὶ περὶ Κλεοπάτρας, ἀλλὰ τὰ ἔργα ταῦτα δὲν ἐπέζησαν τῆς ἐποχῆς τῶν.

Ἡ Κλεοπάτρα ἐνέπνευσε πλείονας μουσουργοὺς ἢ δραματογράφους σὴν ζεταὶ δὲ κατάλογος μελοδραμάτων φερόντων τὸ ὄνομα τῆς βασιλίσσης ταύτης. Ἀρχαιότερον τούτων εἶνε τὸ τοῦ P. Daniel ἐπὶ ἰταλικοῦ δραματίου συντεθέν, ψαλὲν δὲ ἐν Βενετίᾳ τῷ 1662. Μετ' αὐτὸ ἀνεφάνη τὸ τοῦ C. H. Cram ἐπὶ γερμανικοῦ κειμένου μελοποιηθέν, διδαχθέν δὲ τὸ πρῶτον ἐν Βερολίνῳ ἐν ἔτει 1742. Ἐκτοτε ἐπὶ μίαν ἑκατονταετηρίδα (1742—1842) συνετέθησαν πέντε ἰταλικά μελοδράματα· ἐκ τούτων τὸ μὲν τοῦ Anfossi ἐψάλη τὸ πρῶτον ἐν Μεδιολάνῳ τῷ 1773, τὸ δὲ τοῦ Cimarosa ἐν Πετρούπολει τῷ 1790, τὸ δὲ τοῦ Weigl ἐν Μεδιολάνῳ τῷ 1807, τὸ δὲ τοῦ Nasolini ἐν Παρισίοις τῷ 1813 καὶ τὸ τοῦ Corubi ἐν Γενούῃ τῷ 1842. Ἐκτός δὲ τούτων δύο γερμανικά, τὸ τοῦ Matheson ψαλὲν ἐν Ἀμβούργῳ τῷ 1740, καὶ τὸ τοῦ Danzi ἐν Μανχήμεϊν τῷ 1779 νεώτερον δὲ τούτων τὸ τοῦ Trhun ἐψάλη κατὰ πρῶτον ἐν Βερολίνῳ ἐν ἔτει 1853, ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ἐν Ἰταλίᾳ γραφεισῶν τραγωδιῶν ἀρίστη

θεωρείται ἡ τοῦ COSSA, ἀλλὰ καὶ ἐν ταύτῃ πρωτεύον πρόσωπον δραματίζει ὁ Μάρκος Ἀντώνιος.

Ἐν Γαλλίᾳ δὲ πρό τιων ἑτῶν ὁ Massé ἐμουσοῦργει τὴν *Τελευταία νύκτα τῆς Κλεοπάτρας*· καλλιτέχνη δὲ πλείστοι ἐξεικόνισαν τὴν Κλεοπάτραν ἐν διαφόροις θέσεσιν, ὅτε μὲν ἐμφανιζομένη ἀπὸ τοῦ καλύμματός εἰς ὃ περιετυλίχθη εἰς τὸν Ἰούλιον Καίσαρα, ὅτε δὲ δοκιμάζουσιν τὴν ἐνέργειαν δηλητηρίων ἐπὶ δούλων ἐνώπιον τῶν θεραπεινίδων, ὧν ἡ ἱστορία διέσωσε τὰ ὀνόματα, (Εἶρα ἢ Εἰράς, καὶ Χάρμιον)· ὅτε δὲ κεντωμένην ὑπὸ τῆς ἰοβόλου ἀσπίδος καὶ θνήσκουσιν ἐν ὁδῷ. Ἐτέρου δὲ γλύπτου, οὐ διαφεύγει μας τὸ ὄνομα τὴν στιγμὴν ταύτην, σώζεται ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Μασσαλίας λαμπρὸν ἐκ χαλκοῦ ἄγαλμα παριστᾶν θνήσκουσιν τὴν Κλεοπάτραν. Ἡ πληθὺς τῶν ἔργων, ἃ κατέλιπον ἡμῖν αἱ καλαὶ τέχναι, δεικνύει μὲν ὅτι αἱ περιπέτειαι τῶν ἐρώτων τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας ἐνέπνευσαν καὶ ἐμπνέουσι τοὺς ἐργάτας αὐτῶν, δὲν προεβίβασαν ὅμως σπουδαίως εἰς τὴν πρέπουσαν αὐτὴν περιωπὴν τὴν τελευταίαν βασιλίσσαν τῆς Αἰγύπτου· ἀπ' ἐναντίας τινὰ τούτων ἀπεξένωσαν ταύτην τῆς ἐν τῷ ἑλληνισμῷ θέσεως, παραστήσαντα αὐτὴν μίαν τῶν φιληδόνων κορῶν τοῦ Νεῖλου εἰς ἣν χαριζόμενος ὁ Μάρκος Ἀντώνιος ἀφῆκεν ὡς κόσμημα ἀπλοῦν τὸ διάδημα.

Τὰς περὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς Κλεοπάτρας μελέτας μου ἀφῆκα ἀδημοσιεύτους ἀπὸ τοῦ 1875, ὅτε τὰς ἀνέπτυξα εἰς δύο ἢ τρεῖς συνειρησιεῖς τοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ. Τὸ θέμα μοι ἐφάνη οὕτω δυσεξάντλητον, ὥστε ἐφ' ὅσον τὰς ἀνεδίφουν ἐπὶ τοσοῦτον τὰς ἐνόμιζα ἀτελεῖς. Συμπλήρωσις τῶν μελετῶν μου ἐκείνων ἦτον ἡ δραματούργησις τῶν τυχῶν τῆς Κλεοπάτρας, ὅπως ἐφαντάσθην αὐτὴν ἐκ τῶν εἰρημένων μελετῶν καὶ οἶαν ἐν λακωνικωτάτῃ μικρογραφίᾳ ἀνωτέρω διετύπωσα. Καὶ τὸ ἔργον μου δὲ τοῦτο τὸ δραματικόν, καίτοι εὐμενῶς κριθέν ὑπὸ τῆς ἀγωνοδίκου ἐπιτροπῆς, ἀφῆκα ἀδημοσιεύτον, οὐδ' ἔδωκα ζητηθὲν εἰς διδασκαλίαν ἀπὸ σκηνῆς. Τοσοῦτον ἐδίστασα περὶ τῆς ἀρτιότητος αὐτοῦ· ἐνόμισα δὴλα δὴ ὅτι ἡ πολυμήχανος, ἡ ἀληθὴς γόησσα ἐκείνη βασίλισσα ἦτον ἐκ τῶν δυσκολωτάτων πρὸς δραματούργησιν χαρακτῆρων.

Ἡ πεποιθησις δὲ αὕτη ἐξχολουθεῖ ὑφισταμένη παρ' ἐμοί· καὶ ἂν ποτε δημοσιευθῇ τὸ ἔργον μου ἢ διδαχθῇ ἀπὸ σκηνῆς ἐπιθύμουν ἵνα γνωρίζωσιν οἱ ἀναγνώσται ἢ θεαταὶ ὅτι δὲν ἐγράφη ὅπως ἀμιλληθῇ πρὸς τὰ ἀρίστα τῶν περὶ Κλεοπάτρας γραφέντων, ἀλλ' ὅπως ὑποδείξῃ

ὅτι ἡ τελευταία ἄνασσα τῶν Αἰγυπτίων ἤτό τι πλειότερον, τι ἑλλη-
νικώτερον, τι ὑψηλότερον τῆς Κλεοπάτρας οἶαν ὑπολαμβάνομεν οἱ
πολλοὶ καὶ ἀνίστορες.

Ἐν Κερκύρα τῇ 21 Ἰουλίου 1888.

ΤΙΜΟΛΕΩΝ ΑΜΠΕΛΑΣ

ΔΑΚΡΥΑ ΠΑΡΑΛΥΜΕΝΟΥ

Ναί, θέλω μέσ' ἔς τὸ δάκρυ μου νὰ πνίξω τὴν ὀρμὴν μου
καὶ δὲν ἔμπορῶ, δὲν ἔχω νοῦ
τυφλὸς ἔς τὰ κάλλη τ' οὐρανοῦ,
μισῶ τὴν ὕπαρξί μου.

Ἐρρίζωσε ἔς τὰ σπλάγχνα μου τοῦ ὀλέθρου τὸ φαρμάκι
καὶ δὲν εὐρίσκω ἀναπαῦμό·
μοιάζω μὲ πόρνης στεναγμό,
μὲ γχιόνῃ, μὲ κοράκι.

Μέσ' ἔς τῆς ζωῆς τὴν ἀνοιξι, μέσ' ἔς τ' ἄνθους μου τῇ γέννα
ἔπεσε πάγος, σκοτεινιά,
κ' εἶδα ἔς τὸ μάι μου τὸ φονεῖ
τὰ φύλλα μου πεσμένα.

Ἐνας αἰώνιος μαρασμὸς ἔς τὰ στήθη μου φωλειάζει
καὶ μοῦ βυζαίνει τὴ ζωή·
μέσα ἔς τῆς φλέβας μου ἄλοη
ἀντὶ γιὰ αἷμα βράζει.

Τί θέλω ἐδῶ νὰ σέρνωμαι, νὰ μὲ συχαίνωντ' ὅλοι,
τέτοιο σκουπίδι βρωμερό,
ὄρνος, ψοφίμι βλαθερό,
ἔς τοῦ βίου τὸ περιθάλμι;

Ἐν τὸ πανηγύρι τοῦ ἔρωτα τ' ἀγνοῦ βοσκοῦ ἢ φλογέρα
σκορπᾷ μοσκιῶδα καὶ ζωή,
καὶ πνὲς ἀθάνατη πνοή
ἔς τοῦ κόσμου του τῇ σφαίρα.